

Verden vil til Arktis – hva vil vi?

Oppsummering fra UiT Norges Arktiske Universitets RESPONS-arrangement, Tromsø, 13. mai, 2024

Kristin Haugevik og Øyvind Svendsen

Acknowledgements

Norwegian Institute
of International
Affairs

The Norwegian Institute of International Affairs is a leading research institute. Established in 1959, we provide research and recommendations of relevance to Norwegian foreign policy, with a strong position in the field of conflict resolution and peace operations.

Photo credit: Jakob Bjørvig Henriksen/UiT

Publisher: Norwegian Institute of International Affairs
Copyright: © Norwegian Institute of International Affairs 2024
Published under the CC-BY-NC-SA licence

Visiting address: Any views expressed in this publication are those of the author. They should not be interpreted as reflecting the views of the Norwegian Institute of International Affairs. The text may not be printed in part or in full without the permission of the publisher.

Address: C.J. Hambros plass 2d
PO box 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

Internet: www.nupi.no
E-mail: post@nupi.no

Fax: [+ 47] 22 99 40 50

Tel: [+ 47] 22 99 40 00

Denne rapporten er et sammendrag av Utenriksdepartementets Respons-konferanse som ble avholdt i samarbeid med UiT den 13. mai 2024. Konferansen startet med åpningsinnlegg fra UiT-rector Dag Rune Olsen og Tromsøs ordfører Gunnar Wilhelmsen, samt en tale fra Utenriksminister Espen Barth Eide. Etter dette fulgte tre bolker med talere som ga ulike analyser av og innspill til norsk utenrikspolitikk. I del 1 – Arktis møter verden – deltok Camilla Brekke, Stian Bones, Morten Høglund, Gunn-Britt Retter, Luna Drecker, Gøril Johansen og Odd Emil Ingebrigtsen. I del 2 – Russland i ny arktisk sikkerhetspolitisk kontekst – innledet statssekretær Eivind Vad Petersson fra Utenriksdepartementet. Deretter bidro Kari Aga Myklebost, Arild Moe, Julie Wilhelmsen, Hans-Jacob Bønå og Terje Aunevik med analyser. Siste bolke – Samarbeid i nord – militært og sivilt – ble åpnet med innlegg fra statssekretær i kommunal- og distriktsdepartementet Sigrun Wiggen Prestbakmo og Sjef Hæren, Generalmajor Lars S. Lervik. Deretter deltok Carina Sammeli, Dan Koivulaasko, Gunnhild Hoogensen Gjærv, Nils-Ole Foshaug, Njord Wegge og Petter Bjørkli i debatt, før Utenriksministeren avrundet seminaret med å svare på spørsmål fra publikum. Moderator for dagen var Jan-Gunnar Winther. Resten av denne rapporten er en sammenstilling av de viktigste budskapene som ble fremført i seminarets ulike bolker.

DEL I – Arktis møter verden – hva nå?

Dagens første bolke tok for seg det faktum at «Norge i en urolig tid med økt interesse for nordområdene fra stadig flere stater, må ha evne til å forstå, påvirke og forme utviklingen i regionen», slik det fremkommer i den nye Langtidsplanen for Forsvaret. Denne bolken ga respons på hvordan forskningsmiljøer, institusjoner, kommuner, bedrifter og enkeltmennesker opplever den økte interessen for nord – og hva de trenger for å håndtere den.

UiT-rector Dag Rune Olsen ønsket velkommen og la vekt på at Russlands krig i Ukraina har satt sikkerheten i Europa under press. Han pekte også på at mens USA og Kina konkurrerer om globalt hegemoni, snakker EU om de-risking snarere enn de-coupling i forholdet til Kina. Lenge har den nordlige sjøruten handlet om isfri seiling, påpekte Olsen, men nå handler det også om hvem russiske myndigheter lar passere. Vi har lenge snakket om «High North, no tension», men kan dette vare?

Videre påpekte Olsen myndighetenes ambisjon om at Norge skal være fremst blant alle allierte på situasjonsforståelse i Nord, og sa seg fornøyd med dette all den tid den målsetningen også er på linje med UiTs visjon. Derfor mente Olsen at UiT ville snakke mye og ofte med myndighetene fremover, som en kompetent rådgiver i spørsmål knyttet til Arktis.

Olsen understreket at Norge må ha en svært god situasjonsforståelse når det gjelder Russland, og at dette må handle om mer enn kun militærmakt og militære trusler. Norge må ha svært god situasjonsforståelse også når det gjelder klimaendringene og deres konsekvenser; de påvirker bosetting og næringsliv i Nord. Et destabilisert Russland vil også føre til usikkerhet for Norge, og her må vi også samarbeide med nordiske kolleger. Som naboland i Norden må vi dele situasjonsforståelse for å håndtere trusler fra Russland fremover, sa Olsen. Han avsluttet med å vise til at UiT anbefaler at Svalbardmeldingen legger til rette for forskning og tilstedeværelse i og rundt Svalbard, og takket for at regjeringen vil flytte deler av Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) til Tromsø.

Tromsø-ordfører Gunnar Wilhelmsen ønsket velkommen til den arktiske hovedstaden og takket for at UD og UiT samarbeider om konferansen. Tromsø ser alltid annerledes ut fra Oslo og Brussel enn

det gjør i Tromsø, sa han, og derfor er det viktig og bra at aktivitet og arrangementer om regionen faktisk skjer i Arktis. Wilhelmsen sa også at han er svært glad for at Tromsø pekes på som et sted for FFI i langtidsplanen for Forsvaret. Han mente at samfunnsutvikling i Nord-Norge er sikkerhetspolitikk for Norge og at disse derfor må sees i sammenheng. Og derfor er det også viktig å bygge Nord-Norgebanen, sa han.

Utenriksminister Espen Barth Eide startet med å påpeke at han har vært mange ganger i Tromsø, også i arbeidet med nordområdesatsingen. Vi har lang tradisjon med å tenke sammenheng mellom utenrikspolitikk, sikkerhetspolitikk og regional utvikling, sa han. Eide påpekte deretter at verden er veldig annerledes i dag enn den var for få år siden. Derfor må vi lage en nordområdepolitikk som tar inn over seg de nye realitetene. Vi må ha en samtale om hva vi nå mener med politikken i Nord, og den må vi ha her, sa han. Eide sa at debatten om Nord-Norge alltid har hatt en sikkerhetspolitisk undertone, også under den kalde krigen.

Etter Den kalde krigen startet en rekke initiativer i Nordområdene. Det endte med Kirkenes-erklæringen, som inngikk i en serie av tiltak verden rundt i møte med Russland etter Sovjetunionens fall. Mye av dette var ifølge Eide forsøk på å «låse inn» en positiv utvikling og høste mulighetene som fulgte. Her fikk vi også etter hvert Arktisk Råd, og vi hadde mange år der disse institusjonene ble bygget, og målet var å bygge broer med potensiale for mer fred, samarbeid og næringsutvikling. Det vi gjorde den gangen var riktig tenkt, sa Eide, men det ble ikke som vi hadde trodd. Russland utviklet seg i en helt annen, mer negativ, retning. Nå er det krig i Europa der en stor stat har invadert en annen stat, det har ikke skjedd siden 1945, og med det er vi nå et helt annet sted. Derfor er den regionen vi er i nok en gang med på å definere at vi er en del av NATOs nordflanke, og vi må ta innover oss at det som er igjen av russiske kapasiteter befinner seg i våre nærområder. Det er lite som tyder på økt økonomisk samkvem i årene som kommer, og ingen merker alt dette mer enn de som bor i Nord, og særlig i Øst-Finnmark, sa utenriksministeren.

I tillegg tok Eide opp at Finland og Sverige har gått inn i NATO. Her nevnte han også at mer og mer av samarbeidet nå skjer i NB8 – den nordisk-baltiske gruppen. Sist de møttes innså vi at Norden blir mer NATO, og at vi slipper å ha flere ulike samtaler gående på disse møtene, sa Eide. Denne regionen samles nå om alt, sa utenriksministeren, og derfor får også det nordiske samarbeidet en helt ny sikkerhetspolitisk dimensjon. Et eksempel på det var ifølge utenriksministeren behovet for å styrke øst-vest-aksen for logistikk, noe som vil bety store satsninger på samferdsel. Vi blir også Nord i Norden, sa Eide, og vi må bygge institusjoner som støtter opp under det. Norge får en helt annen strategisk dybde med Finland og Sverige i NATO og det har samfunnsmessige sidevirkninger.

Den bredere geopolitiske konteksten er også noe vi må ta innover oss, mente Eide. Globaliseringen som vi kjente den på 1990-tallet er over, og nå ser vi en tydelig trend mot regionalisering, eller handel «mellom venner». Da får vi ord som “friendshoring”, at vi bryr oss om hvem som lager ingrediensene til for eksempel batteriene og vindmøllene. Dette er ikke bra for Norge; Vi har tjent stort på globaliseringen. Men den nye virkeligheten gir også noen muligheter, også for Nord-Norge, fordi den fennoskandinaviske halvøya har viktige råvarer, sa Eide.

En annen viktig dimensjon utenriksministeren trakk frem var klimaendringene. Fossil energi er ikke fremtiden, men det dukker opp et nytt sett av muligheter med fornybaromstillingen. Vi er ulike Finland og Sverige på noen områder, særlig hva gjelder deres vilje til å sentralisere næringsliv, sa

Eide. Han avsluttet sitt innlegg med å si at han har enormt stor tro på Nord-Norge. Trendene vi ser er kommet for å bli, mente han, og han mente at vi sammen skal klare å flytte fokuset til at Nord-Norge blir en verdiskapings- og tilflyttingsregion – en region som vil vokse mens oljealderen er på hell. Det krever ifølge utenriksministeren nytenkning om Nordområdene og Arktis, og hvordan beholde lavspenning i en sikkerhetspolitisk vanskelig situasjon?

I dagens første panel startet Morten Høglund med å påpeke at Arktis Råd er et helt unikt forum, og derfor har stor gjennomslagskraft når aktørene klarer å bli enige. Ambisjonsnivået er tatt noe ned nå, men en har klart å opprettholde kontakten med Russland på noen områder. Høglund ville allikevel ikke legge skjul på at det er krevende å få til samarbeid i disse tider. Samtidig ønsker mange land også å bli observatører i Arktisk Råd, selv om det er en krevende tid. Det er naturlig at land ser til Arktis, mente han og brukte som eksempel at det at havnivået kan stige tre meter i Singapore selvsagt er interessant for land utenfor Arktis. Og interaksjonen går begge veier, sa han, for eksempel i forbindelse med hvordan utslipp av svart karbon fra ikke-Arktiske aktører påvirker Arktis. Arktisk. Det er stor interesse, avsluttet han, og klarer vi å strukturere det og kanalisere det riktig så kan vi få en god del igjen for det. Og da må alle ta et ansvar – også aktører utenfor Arktis.

Camilla Brekke påpekte at det er viktig at verden forstår Arktis, for eksempel knyttet til polsmelting og havforsuring. Det betyr at vi har verdens oppmerksomhet nå, sa hun, og det må vi bruke. Vi er små, men vi må tenke stort. Hun formanet om at hun skulle gjerne sett nasjonale satsninger på forskning, fordi det ville gjort oss synlige og viktige internasjonalt. Mange stater er nå interessert og kommer inn med større styrke, og det er interesse for et Polar-tiår i FN, nevnte hun. Men ressursene vi har kan bli spredt for tynt utover, og derfor må det være kvalitet i de arenaene vi ønsker å gå inn i, avsluttet hun

Stian Bones startet med å påpeke at noen svar er enkle: Norge er en arktisk stat og må kjempe for de verdiene vi står for, og det er også enighet om behovet for å bevare stabilitet i Nord. Men hvordan sikrer vi det? Før Arktisk Råd fantes det ikke arenaer for ha de diskusjonene vi kan ha nå, sa han, og i dag kan vi få tilbake blokktenkning i diskusjonene om arktiske problemstillinger. Norge bør unngå en slik utvikling. Arktis er preget av mer spenning, også fra Russland og det er ikke til å komme ifra at Russland forsøker å påvirke gjennom desinformasjon, sa han. Norge må stå opp imot dette samtidig som vi skal opprettholde stabiliteten. Dette er vanskelig, og spørsmålet er hvordan en skal gå frem. Bones avsluttet med å påpeke at attraktive lokalsamfunn gir større motstandskraft.

Da panelet gikk over i en mer dialogisk form, spurte ordstyrer Winther Høglund om han nå ser konturene av at vi kan få en alternativ klubb til Arktisk Råd. Han svarte at det ikke er aktuelt på kort sikt, fordi flere av observatørene viser mer og mer interesse for Arktisk Råd. Også interessen fra Asia og Europa viser at det er interesse for rådet. Men en blokkdeling der vi ikke klarer å jobbe sammen om viktige miljømessige utfordringer vil alltid være en bekymring, mente han. Derfor ser vi på arbeidet fra et faglig og ekspertnivå, tross det ekstremt krevende politiske bakteppet, og foreløpig ser det ut som at det er mulig å finne noen former for samarbeid.

Bones kommenterte at det internasjonale polaråret vil gi et bredt fokus, men at vi i Norge har særlige nasjonale interesser knyttet til forskning på Polhavet. Russland er opptatt av å presentere seg selv på en særlig måte som den mest kompetente arktiske staten. Vi bør ikke utfordre dette, mente han, men vise et godt bilde også av oss selv, særlig vår særlig kompetanse innenfor å bevare økosystemer og havforvaltning. Brekke vendte tilbake til alle statene som nå viser interesse. Her mente hun at vi

må trekke på Norges komparative fortrinn for å kunne være en ledestjerne på dette området. Winther tok opp spørsmålet om kapasiteten til å ta lederskap og satse. Brekke sa at det er mulig, men det må prioriteres for å få til slagkraftige initiativ. Høglund la til sist til at det er viktig å koble på næringsliv, myndigheter og universitetene i et Team Norway for å få mest mulig ut av ressursene.

Dagens andre panel tok inn lokale perspektiver fra Nord-Norge med særlig fokus på det grønne skiftet. Gøril Johansen startet med å utfordre hva vi mener med «vi». Norge står midt i en rekke institusjoner, så kommer egentlig verden til «oss»? Nei, mente hun – verden er oss. Og Nord-Norge er ikke Nord-Norge, sa hun, det er Norge i Nord og hun påpekte at myndighetene må huske på dette slik at vi kan stå sammen i Norge. Hun formantet også til å styrke konferansen Arctic Frontiers fordi om vi ikke gjør det kan noen andre komme inn og ta over. Hun sa også at vi må løse kraftspørsmålet, at de grønne brillene må på, og at reindriftsnæringa og kraftnæringa må finne gode løsninger. Og til sist at vi må vise Nord-Norge til de unge slik at de vil bli her.

Ingebrigtssen understreket i sitt innlegg at vi i Nord-Norge må ha evne til å håndtere flere kriser samtidig. Nord-Norge har videre størst andel eldre i landet, noe som forsterker utfordringene. Her kan byene være en løsning, mente han og vektla at vi må fokusere på å bli mer attraktive. De minste kommunene vil få store utfordringer og vi merker det til og med i byene. Han minnet om at vi er en region med et enormt kraftoverskudd og vi må bygge ut nett for å utnytte det til det fulle, også for å støtte næringsliv og verdiskaping. En attraktiv jobb er hovedgrunnen til at folk flytter på seg og det må vi derfor sikre gjennom utvikling av nye, lønnsomme arbeidsplasser, sa han. Et eksempel han brukte i denne sammenheng her var elektrifisering av godstransporten i Nord-Norge gjennom et utslippsfritt containerskip som er på vei.

Retter startet med å slå fast at samer er et folk, verken mer eller mindre enn andre folk i verden, og at det er noe myndigheter må ta hensyn til. Vi står overfor en kombinasjon av kriser inkludert klimakrise og naturkrise, sa hun, og Arktis står ikke utenfor. Hun reiste videre spørsmål om hvordan vi skal klare å redusere utslipp av klimagasser og omstille oss til et lavutslippssamfunn uten at det går på bekostning av natur, etablerte økosystemer og samisk kultur? Det er arbeidsplasser i samiske næringsinteresser, minnet hun om og påpekte at vi ikke kan løse utfordringene ved å erstatte noen arbeidsplasser med andre. Samiske industrier må være en del av løsningen og avveininger lokalt og nasjonalt må ha representasjon av samiske interesser, sa hun. I en geopolitisk utfordrende tid mente hun at reindrift og lokalt fiskeri representerer en tilstedeværelse som er viktig. Urfolks tilstedeværelse er derfor en faktor som burde stå sterkere enn gruvedrift og vindkraftutbygging – som ofte er basert på utenlandske investeringer.

Drecker påpekte at klimakrisen er den viktigste saken for unge. Hun påpekte også at de unge ønsker seg Nord-Norgebanen fordi de trenger en klimavennlig reisemåte i sin egen region. Med den sikkerhetspolitiske situasjonen som er nå skulle en tro at banen ble bygd, men det har ikke skjedd og det skuffer ungdommene, sa hun. Hun sa også at forhåpentligvis vil det at Tromsø er den europeiske ungdomshovedstaden i 2026 gjøre at Tromsø blir en mer klimavennlig og bærekraftig by. Hun oppfordret også politikerne til å opprette et nasjonalt ungdomsråd – som også kunne mene noe om tema som fraværgrensa og sikkerhetspolitikk. Når det gjelder klimakrisa mente hun at ungdommen må inviteres inn for å hjelpe politikerne med å gjøre gode vedtak. Vi er smarte, flinke, gode og klare – alt vi trenger er en plattform, avsluttet hun.

I panelsamtalen utfordret Winther først Drecker på sin egen generasjons fokus på økonomisk vekst for å skaffe seg et godt liv. Hun svarte at det handler om hvordan vi definerer det gode liv. Det kan ikke handle om stort hus og kjøttmiddag hver dag, sa hun, vi må omdefinere hva det gode liv vil si. Vi må gjøre endringer som mennesker kan venne seg til og tenke nytt om hva som gir glede. Johansen ble spurt om de mange små- og mellomstore bedriftene i Nord-Norge er en utfordring for å lykkes med det grønne skiftet. Hun bekreftet at det er krevende for små bedrifter å omstille seg, men det å være små kan også åpne for nye samarbeid og styrke evnen til å stå sammen, mente hun. Ingebrigtssen la til at vi må bli bedre til å hente inn forskningsmidler fra EU og koble oss på den Grønne Given – der har vi ifølge Ingebrigtssen gått glipp av en del muligheter. Retter sa seg enig med Drecker i at vi er langt forbi behovet for vekst. Vi må tenke nytt, sa hun, og ikke bare omstille til grønn energi, men til et lavere forbruk. Det samiske folk har lavt forbruk i sin kultur og ved å bevare samisk kultur og bruk kan vi få ned forbruket, avsluttet hun.

DEL II – Russland i ny arktisk sikkerhetspolitisk kontekst

Del to av konferansen tok utgangspunkt i at forholdet til Russland er krevende og vil i lang tid framover være definerende for norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk. Samtidig tilhører halvparten av Arktis Russland, og klimaendringene er bare én av utfordringene Norge og Russland deler. Derfor var et redefinert forhold og redefinerte mål for den norske nordområdepolitikken tema for den andre bolken av konferansen.

Bolken startet med innlegg fra statssekretær Petersson. Han startet med å fortelle om oppveksten i Kirkenes og sin russiske venn Anton som han og familien besøkte jevnlig. Familiene holdt kontakt frem til 2022, men etter det har det ikke vært lyd å få fra Antons familie. Petersson knytte dette til at mange kjenner på en sorg for at alt som er bygget opp nå er ødelagt. Han påpekte videre at forholdet vårt til Russland har endret seg mange ganger, og at det kommer til å endre seg igjen. Russland har gått igjennom store omveltninger som revolusjonen i 1917 og Sovjetunionens fall – de har endret seg før og vi må ha med oss at de kommer til å endre seg igjen, sa han.

Han påpekte også at tidligere brukte vi vår felles historie for å bygge noe mellom landene våre. Nå er måten det russiske regimet fremstiller historien en helt annen. Derfor må vi være mye mer forsiktig med det vi gjør enn det vi gjorde på 1990-tallet, selv om Den røde armé frigjorde Finnmark og at vi ikke skal glemme det. Det Russland vi har på andre siden av grensen nå er mer farlig, sa Petersson. Regjeringen har lagt frem en ny Langtidsplan for Forsvaret og det norske Nansenprogrammet er et uttrykk for vår russlandspolitikk nå. Det er viktig for oss at Ukraina vinner krigen – det er nå en del av vår russlandspolitikk, fastslo Petersson. Han påpekte at vi ikke kan rømme fra vår egen geografi, og vi har en lang grense både på land og til havs. At vi har en grense betyr at vi må snakke sammen og at vi må ha fungerende ambassader, sa han avslutningsvis.

Petersson innlegg ble avløst av en lenestolsamtale mellom ordstyrer Winther og professor Kari Aga Myklebost. Hun påpekte at hun er del av en generasjon forskere som har samarbeidet mye med russiske forskere tidligere, men Russland har forandret seg mye de siste tiårene og særlig de siste to årene. Krigen i Ukraina destabiliserer Russland og Russland er i en grunnleggende ustabil situasjon, sa hun. Vi ser det i demografien, i mangel på arbeidskraft, etnisk uro, økt vold og kriminalitet, i våpenstrømmer inn i Russland, og i opprettingen av regionale militære enheter som bidrar til en militarisering av det russiske samfunnet. Og det kanskje mest foruroligende, mente hun, er maktpolitikken på toppen i Moskva og Kreml, en maktpolitikk vi kun ser glimtvis. Det er all grunn til å tro at den russiske eliten er veldig misfornøyd, men vi vet lite om det, sa Myklebost.

Hun påpekte at sett fra nord så er Russland en aktiv pådriver for blokkdeling i Arktis. Russland har store interesser i Arktis og derfor behov for samarbeid. Samtidig er Arktis svært viktig militærstrategisk. Kanskje må man ta på større alvor at Russland aktivt inviterer inn til et BRICS+, inkludert oljestatene i Midtøsten, og det er tydelig at Russland trekker inn nye partnere i Arktis etter at de har mistet sine partnere i Arktisk Råd, mente hun. Russlands nye arktisstrategi har også en retorikk som er mer fiendtlig enn den har vært tidligere, fordi de er bekymret. Myklebost avsluttet med å ta til orde for økt samarbeid med russiske aktører som er i eksil i Norge, Europe, USA eller andre steder.

I panelsamtalen åpnet Wilhelmsen med å påpeke at russisk utenrikspolitikk påvirker Norge og norsk nordområdepolitikk på helt fundamentalt vis. Før 2014 var russlandspolitikken langt mindre drevet av sikkerhetslinsen, og den ble gradvis styrket. Etter 2022 er sikkerhetslinsen naturligvis løftet enda mer opp, sa hun. Wilhelmsen fortsatte med å påpeke at i russisk retorikk er Norge en del av det Vesten som Russland kriger mot. Balansepolitikken mellom avskrekking og beroligelse kommer under press. Kanskje særlig fordi Finland og Sverige kom inn i NATO ettersom det viser seg at de ikke er spesielt opptatt av beroligelse, sa hun. Det er viktig å holde øynene på at vi er i en situasjon der Kreml leser våre signaler. Hun mente også at det er viktig å ikke gi slipp på diplomatiet selv om sikkerhetspolitikken løftes frem. Til sist oppfordret hun til å unngå at saker som ikke trenger å bli symbolsaker ikke blir gjort til det. Her er det også viktig at selv i dagens situasjon må Norge huske å tenke selv, ettersom partnere som EU ikke alltid opptrer på en klok måte overfor Russland.

Moe minnet om at det en gang var et mål å maksimere felles prosjekter mellom Norge og Russland, og at delvis skyltes dette en manglende forståelse for hva som skjedde i Russland. Han stilte videre spørsmål om hvilke kontaktflater en bør beholde, og på hvilke områder det bør være samarbeid med Russland i dag? Her mente han at vi må fokusere på norske interesser, og at det ikke er så mange områder der vi har like sterke interesser. Et opplagt område mente Moe er fiskerisamarbeidet som har vist seg å være levedyktig. Et annet område der det bør opprettholdes noe kontakt er atomsikkerhetssamarbeidet som er særlig viktig for Norge. Klima og miljø er også et område der det er viktig å opprettholde kontakt, sa han, men at det er problematisk hvis partene har ulike innstillinger til samarbeidet. Den russiske interessen for forskningssamarbeid på klimaområdet er betydelige lavere enn i Norge, men det bør ses på mulighetene for samarbeid på noen viktige områder. Samtidig må en være skeptisk til politiske føringer og manipulasjon av samarbeidet. Dette samarbeidet bør helst løses multilateralt, særlig via Arktisk Råd. Som Wilhelmsen påpekte også Moe at det er viktig å opprettholde kontakt på diplomatisk nivå.

Bønå understreket hvor viktig Finnmarks rolle er i den nye situasjonen: Finnmark er bufferen og Finnmark blir forsøkt påvirket. Allikevel pågår det i dag ingen store infrastrukturprosjekter i Finnmark. Det mente Bønå at er problematisk. Han formantet til å få fart på samferdselsprosjekter i fylket. Her viste han til Finland og påpekte hvordan NATOs oppgaver i nord ikke kan løses uten god infrastruktur. Bønå understreket også hvor viktig Forsvaret er, og at Forsvaret og lokalsamfunnet må utvikles i sammenheng. Finnmark er en del av internasjonalt samarbeid og Finnmark jobber med Sverige og Finland, selv om Russland har ekskludert seg selv, sa han.

Aunevik påpekte at beredskapstanken har endret seg radikalt de siste to-tre årene og at viktigheten av Longyearbyen handler om mye mer enn tidligere. Omstilling knyttet til kritisk infrastruktur som energi kan ikke overlates til befolkningen på Svalbard alene – det er et nasjonalt ansvar, fastslo han. Svalbard er omstillingsdyktig, men må legges den siste graven ned. Det er et større problem enn at en historie og identitet legges død. Aunevik var bekymret for hvorvidt man er bevisst hva en taper i en bredere forstand. Til sist sa han at Norge har en enestående mulighet til å vise verden hvordan vi kan lykkes med energiomstilling i Arktis.

DEL III – Samarbeid i nord – militært og sivilt

Del tre av konferansen handlet om at med Finland og Sverige som nye medlemmer av NATO er forsvarssamarbeidet på tvers av grensene nord i Norden allerede på vei fra tegnebrettet til terrenget. Her utforsket deltakerne hvordan dette åpner nye muligheter for samarbeid også på andre felt, i en region med svært mange like muligheter og utfordringer.

Statssekretær Sigrun Wiggen Prestbakmo startet sitt innlegg med å spørre hvordan lokalsamfunnene i nord skal være med på å legge til rette for sikkerhetspolitikken? Prestbakmo påpekte at for å lykkes i nordområdene må vi samarbeide på tvers av utenrikspolitiske og innenrikspolitiske spørsmål. Det grensekryssende samarbeidet på lokalt og regionalt nivå er viktigere enn noen gang, mente hun, og det gjelder også over landegrensene. Hun sa også at det er viktig med dialog om bærekraftig utvikling og at vi må også styrke regionsamarbeid mellom Norge, Finland og Sverige. Det skal være mulig å leve og bo i Nord-Norge og det skal gå an med de naturressursene som er her, formanet hun. Med den endrete geopolitiske situasjonen er det enda viktigere med aktivitet i Nord og hun påpekte at mye av regjeringens satsning på Forsvaret vil øke mulighetene for bosetting og andre ringvirkninger, særlig i Nord-Norge. Også samiske næringer vil bidra til å opprettholde et levende Nord-Norge, og regjeringen vil jobbe for dette, lovet hun. Hun sa også at regjeringen har særlig oppmerksomhet mot Øst-Finnmark grunnet den geopolitiske situasjonen. Til sist snakket hun om ungdommen som ikke bare er framtiden, men også nåtiden, noe som kanskje er særlig viktig i Nord-Norge.

Sjef Hæren, Lars S. Lervik, bidro med et militært perspektiv. Han mente at vi lever i det som om noen år vil huskes som historiske tider grunnet krigen som raser, og det at Norden nå er samlet i samme sikkerhetspolitiske allianse. Norge må ta innover seg at det forventes mer av oss i NATO i dagens situasjon, sa han. Svensk og finsk NATO-medlemskap styrker avskrekkingen i nord, og samtidig kommer Russland til å styrke sin militære tilstedeværelse i Nord; på Kola og langs den russisk-finske grensen. Dette har ikke materialisert seg enda grunnet krigen i Ukraina. Norge sin rolle som mottaksområde for allierte forsterkningen har styrket seg med NATO-medlemskapene til Finland og Sverige, sa Lervik. Han fortalte også at med Norden samlet i NATO blir det økt fokus særlig på det landmilitære, luftmilitære og logistikkmessige. Lervik fortalte at hans erfaringer, blant annet fra Afghanistan, allerede har involvert samarbeid med Finland og Sverige. Nå øves det mye sammen og det finnes også eksisterende samarbeid innenfor trening med kampfly. Videre spurte han om hva slags muligheter som finnes for økt Nordisk samarbeid? Lervik påpekte at det åpnes opp nye muligheter både nord mot sør og vest mot øst. Hoveddelen av Norges landstyrker er i nord, mens det ikke er tilfelle i Finland og Sverige. Det blir et utgangspunkt for videre samarbeid og felles planer, sa han. Han sa også at i Norge må være forberedt på å ta et stort ansvar i Nord-Norge, men også Nord-Sverige og Nord-Finland. Vi må ha en felles plan, og samarbeid der vi kan på utstyr og logistikk. Et annet område er at vi representerer en spisskompetanse innenfor operasjoner i Arktis. Andre kommer til oss – også fra steder som Alaska. Her ligger det et stort potensial også i å tenke totalforsvar, mente hær sjefen. Samarbeid innenfor vei, jernbane, flyplasser og havner trekkes særlig frem som viktig, samt grensefrie passeringer for militære avdelinger. Til sist nevnte Lervik to andre områder som det ikke snakkes så mye om. Det første er innenfor politi, lov og orden. Her kan det samarbeides godt på tvers av de nordiske landene, mente han. Det andre er innenfor akademia, både innenfor forskning på klima og miljø, sikkerhetspolitikk og teknologi. Innenfor det siste nevnte Lervik særlig autonome luftfartøy som har helt andre vilkår i nord enn lenger ned på kontinentet.

I panelsamtalen i del tre av konferansen startet ordfører i Luleå, Carina Sammeli, med å påpeke at Sverige er i en ny situasjon som NATO-medlem og med krav om tettere forsvarssamarbeid i Nord. Derfor må både Forsvaret og sivilforsvaret oppgraderes. Særlig i sivilforsvaret står det ikke spesielt godt til og derfor presser nasjonale myndigheter på for å styrke sivilforsvaret. Hvordan skal vi få til alt dette i nord, spurte hun. En av de største utfordringene vi har er infrastruktur, der all planlegging har fulgt en nord-sør-logikk. Nå må vi planlegge på en annen måte for å kunne transportere ting mellom Norge og Sverige, og dette jobber Luleå også med.

Bjørkli påpekte at samarbeid i nord må handle om mer enn bare forsvar, og at regionen kan bli verdensledende innenfor energi og energiomstilling. Dette krever kunnskap og den kunnskapen bør komme fra nord. Kompetanseområder må ikke monopoliseres i dette arbeidet, mente han, derfor det må satses bredt. Han uttrykte et ønske om å etablere 'Arctic 5 Extended', der vi skaper arenaer for samarbeid på tvers av grenser. Men det mangler et samordnet virkemiddelapparat på tvers av landegrensene, noe som bør på plass, ifølge Bjørkli.

Foshaug slo fast at vi nå må se helt annerledes på hvordan vi skal rigge oss. Han påpekte at forsvarsevnen er sentral, og at det som skal fungere i krig må bygges i fred. Vi må gjøre det nå gjennom planer og samarbeid, mente han. Vi må se over landegrensen i arbeidet som tidligere er gjort mellom statsforvalter, fylkeskommuner og kommuner. Han sa at vi må se på logistikk og beredskap sammen, på tvers av grensene og at mange ting er viktige her: slik som logistikk og infrastruktur, helseberedskap og næringsliv.

Gjørøv oppfordret til å tenke litt rundt begrepet geopolitikk. Geopolitikk har endret seg fordi geopolitikken skjærer seg gjennom stater knyttet til tillit og verdier og ikke bare territorier, sa hun. Hva skal vi gjøre med denne kompleksiteten? Det sivile domenet spiller en større rolle nå enn noensinne og alle aktører må kunne jobbe sammen. Det handler om å være motstandsdyktig mot virkemidler som ligger under det militære domenet. Dette forsøkes løst sivil-militært ved å bygge opp totalforsvaret, minnet hun om. Hun sa videre at nordområdene er kjernen i norsk sikkerhetspolitikk, men vi mangler fortsatt mye: kritisk infrastruktur og bosetting er eksempler, og Nord-Norge er frontlinjen.

Koivulaakso påpekte om at utenriks- og sikkerhetspolitikk ikke er et ansvar Nordisk ministerråd har per i dag, men at det er fremmet forslag om at det kan bli det. Men rådet jobber med mange andre områder som omhandler beredskap. Viktigheten av nordisk samarbeidet er tydelig, mente han, noe som eksemplifiseres ved at regjeringssjefene alltid snakker om saker som formelt er eksklusivt nasjonale områder når de møtes. Han nevnte også at Nordisk ministerråd har bidratt med forskningsfinansiering på Arktis på 400 millioner kroner.

Wegge påpekte at perioden med dyp fred er over. Det å bruke lover og regler og være bevisst knyttet til forsyningsikkerhet er viktig, sa han. Her må en tenke langsiktig selv om frihandel egentlig er et gode. Han mente også at Heimevernet og de vernepliktige kan utnyttes bedre, for eksempel slik USA gjør med sine reservister. Kanskje vi trenger et frivillig dronevesen, spekulerte han i. Vi må uansett se på og tenke på teknologi og de mulighetene som ligger i det.

Diskusjonsrunden handlet spesifikt om infrastruktur. Wegge påpekte at det er lite folk i Nord og begrenset elektrisitetskapasitet. Derfor er det viktig å tenke robusthet sammen med de nordiske landene nå. Det er et stort potensial for å utvikle samarbeid, men det er også mange kritiske områder. Et eksempel på et

nisjeområde hvor en må tenke nytt er drivstoff. Sammeli la til at Sverige har lite infrastruktur langs øst-vekst-aksen. Et eksempel på hvor vanskelig det er, har vært i vinter når malm ikke har kunnet fraktes på jernbanen. Vi må ha fungerende systemer i fredstid slik at vi har dem på plass dersom det blir krig eller krise, sa hun. Og da må vi få på plass transportårer som kan gå mellom landene.

Foshaug påpekte at Norge er nokså smalt i nord og jo mindre vi har på lager, jo mer kritiske blir samferdselsårene. Dersom jernbanen og E6 i Nordland tas ut, har vi ikke forsyningslinjer nordover. Både samfunnet og forsvaret trenger et spekter med etterforsyninger – ‘fra dassrull til ammunisjon’, sa han. Det er for sent å bygge disse kapasitetene i krigstid og derfor må vi ha dem på plass i fredstid. Koivulaakso påpekte at Nordisk ministerråd jobber for å tilrettelegge for at det meste skal være lettere når en rører seg over grensen, noe som favner bredt og også inkluderer skatteavtaler.

Gjørvi mente at en stor utfordring vi står overfor er mangelen på en mental beredskap i den situasjonen vi står i. Hva om hele vår digitale infrastruktur går ned, spurte hun retorisk. Er vi klare for å handle i møte med dette, vet for eksempel folk at de ikke skal sette seg i bilen og kjøre av sted? Vi må øve for å få til dette i samfunnet, sa hun.

Bjørkli påpekte at det er etablerte strømsamarbeid i Nord, men at infrastrukturen er sårbar. De forskjellene som er på robustheten i nettet er viktig å planlegge ut ifra. Og samtidig må en finne ut av hvordan hydrogeninfrastrukturen nord i Norden se ut i fremtiden, sa han. Sammeli avsluttet panelsamtalen med å si at det er viktig å involvere mennesker som påvirkes av dette og sluttet seg til at det må øves.

Innspill og spørsmål fra salen

Mot slutten av konferansen fikk publikum mulighet til å komme med innspill og spørsmål til utenriksministere. Eide fikk følgende spørsmål og svarte dem ut i tur og orden:

- Jonas Toft, Studentparlamentet UiT: I dag har vi har diskutert Arktis mest med et blikk østover, og lite vestover. Er vi for dårlige til å se helheten i Arktis? Det virker som at vi diskuterer Arktis østover eller hele Arktis. Går det egentlig an å diskutere Arktis østover og ikke ta inn over oss hele området?
- Emil Vestlien, Statsvitenskap UiT: Hvordan bør Norge håndtere den økende interessen i Arktis fra andre land utenfor Arktis? Er det i norsk og nordisk interesse å begrense tilgangen for andre land?
- Rasmus Bertelsen, Professor UiT: Vi har ikke snakket om atomvåpen i dag. Hva er regjeringens syn på atomvåpen i vurderingen av sikkerhetspolitikk i nordområdene?
- Anonym: Er det noen sikkerhetspolitiske betenknninger mot å ta Olavsvern i bruk for anløp av atomdrevne fartøy?
- Sylvi Jensen: Hvordan mobiliseres utdanningsinstitusjoner fra grunnskole til universitet i beredskapsarbeidet?
- Kari Helene Skog, Tromsø Kommune: Hvor står støtte til kultur i den sikkerhetspolitiske situasjonen vi befinner oss nå?
- Anonym: Fokuserer vi nok på fredelig infrastruktur?

Oppsummering og avslutning ved Espen Barth Eide

Eide avsluttet konferansen med å påpeke at Respons-prosjektet er svært viktig for regjeringen, og han mente at Tromsø-utgaven hadde vært 'spot on' for å hjelpe til med videreutvikling av nordområdepolitikken. Han formanet til at vi må huske det nordiske kartet uten grensene slik hærsjefen hadde vist det frem tidligere på dagen. Dette bringer store muligheter tross det dystre bakteppet, mente utenriksministeren som understreket at vi nå er mer som for eksempel BeNeLux-landene; helt tette med sine nærmeste.

Videre trakk han på ideen om sikkerhetsfelleskap og understreket at Norden er et sikkerhetsfelleskap der voldelig konflikt er helt utenkelig. Han påpekte at selv de mest entusiastiske – som han selv – ikke har tatt helt innover seg hvor stort det nordiske samarbeidet kan bli nå. Videre sa han at Norge er det eneste landet som var naboen til Sovjetunionen da den ble opprettet og som er nabo med Russland i dag. Vi skal ikke kimse av den akkumulerte erfaringen med samarbeid i dårlige og bedre tider, mente han. Finland har lignende erfaringer som nabo, og det er en styrke å få det inn i NATO, sa Eide. Han mente også at den tilliten som preger nordiske samfunn kan bli nyttig i den tiden vi befinner oss i.

Avslutningsvis reflekterte Eide rundt hvor Norge kan samarbeide i fremtiden, og mente særlig at klima, miljø og natur er et slikt område. Her er multilateralismen fortsatt på, mente han, og derfor er det muligheter. Derfor både kan og bør Norge snakke med land som en ellers er dypt uenig med om disse temaene.

Norwegian Institute of International Affairs

C.J. Hambros plass 2d
PO box 7024 St. Olavs Plass
0130 Oslo, Norway

post@nupi.no

nupi.no

